

تبیین آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی در پی جویی قتل‌های خانوادگی

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۹/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۵/۲۰

از صفحه ۱۰۳ تا ۱۲۰

داود دعاگویان^۱، فضل‌الله سواری پور^۲

چکیده

تحقیق تبیین آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی در پی جویی قتل‌های خانوادگی با هدف بررسی علمی روند پی جویی این گونه قتل‌ها صورت گرفته است. در شرایطی که مأموران متصدی پی جویی قتل‌های خانوادگی به دلیل سوء عملکرد موجب تضییع حقوق اصحاب پرونده (شاکی، متهم)، شده‌اند ضرورت دارد که این موضوع در قالب یک بررسی منسجم پژوهشی مورد ارزیابی قرار گیرد. به منظور حصول به اهداف تحقیق، از روش تحقیق پیمایشی برای تبیین این مهم استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق، کلیه کارکنان پی جویی قتل‌های خانوادگی پلیس آگاهی ناجا در سراسر کشور (۲۰۰ نفر) هستند که با استفاده از معادله کوکران، تعداد ۹۵ نفر از بین آن‌ها با استفاده از نمونه‌گیری احتمالی سیستماتیک انتخاب شدند. همچنین از ابزار پرسشنامه محقق ساخته (با مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت) برای گردآوری داده‌ها استفاده شد که پس از تأیید اعتبار و پایایی اجرا شد. نتایج نشان می‌دهد که مأموران آگاهی در پی جویی قتل‌های خانوادگی با آسیب‌های متعددی روبرو هستند که در جهت رفع این آسیب‌ها، پیشنهاد می‌شود که در درجه اول، دایره مبارزه با قتل‌های خانوادگی در پلیس آگاهی تشکیل شود و همچنین شایسته است که موضوع تخصص‌گرایی در پیگیری قتل‌های خانوادگی مورد توجه قرار گیرد.

کلید واژه‌ها

پلیس آگاهی، آسیب‌شناسی، قتل، قتل‌های خانوادگی، فرآیند پی جویی.

۱. دانشیار علوم ارتباطات دانشگاه علوم انتظامی امین، نویسنده مسئول: da.doagooyan@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد کشف علمی جرائم دانشگاه علوم انتظامی امین: fazlsavaripor@yahoo.com

مقدمه

وقوع جرم قتل یکی از خشن‌ترین جرائم موجود در جامعه است (نظری، ۱۳۸۴، ص ۵۳). بکار بردن کلمه خشن^۱ به این سبب است که جان انسان یعنی عزیزترین نعمت الهی، آماج این رفتار غیرانسانی و طوفان خشم قرار می‌گیرد یا به عبارتی، در بحث قتل نعمتی از نعمت‌های خداوند ضایع می‌شود که دیگر امکان جبران آن میسر نیست و با مرگ هر انسان، بهره‌مندی از دیگر نعمات و مواهب الهی نیز از وی سلب خواهد شد. لذا در قانون مجازات اسلامی بالاترین مجازات حاکم بر این قانون یعنی «قصاص» را برای عاملان قتل در نظر گرفته است. با این وجود، قتل نفس^۲ در همه کشورهای جرم تلقی می‌شود؛ تنها اختلاف احتمالاً در میزان مجازات مجرم است (عبدی، ۱۳۷۶، ص ۳۵؛ کورلند، ۱۳۷۹، ص ۲۷). بررسی آمارها نشان می‌دهد که حدود «یک سوم» قتل‌های کشور در طی سالیان اخیر، مربوط به قتل‌های خانوادگی است (پاک‌زاد، ۱۳۸۶، ص ۳۲). از هم پاشیدگی سازمان اصلی خانواده، ضربه مهلکی بر سعادت فرزند و اجتماع اوست (کی‌نیا، ۱۳۷۶، ص ۲۱۲). قتل‌های خانوادگی به سبب اینکه در نتیجه تنش و درگیری دو یا چند عضو خانواده به وجود می‌آیند، ویران‌کننده این کانون می‌باشند. لذا از منظر جرم‌شناسان، قتل‌های خانوادگی، علاوه بر تلف شدن قربانی، عوارض و عواقب سنگینی بر جامعه، خانواده قربانی جرم و متهم و عوامل پلیسی و قضایی می‌گذارد و هرچه کشف این موضوع با تأخیر انجام شود، اثرات آن مخرب‌تر خواهد بود. نتایج بسیاری از پژوهش‌ها نشان می‌دهد که ۳۰ تا ۶۰ درصد بزهداران متعلق به خانواده‌های از هم پاشیده هستند و ۷۰ تا ۸۰ درصد بزهداران^۳، خردسال از خانواده‌های از هم پاشیده برخاسته‌اند (کی‌نیا، ۱۳۷۶، ص ۲۱۳). حال سؤال این است که با توجه به آسیب‌های موجود در فرآیند پی‌جویی قتل‌های خانوادگی، باید از چه تدابیری در جهت کاهش آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی در پی‌جویی قتل‌های خانوادگی استفاده کرد؟

واقعیت این است که فرایند پی‌جویی در همه قتل‌ها تقریباً یک مسیر را طی می‌کند و هدف نهایی همه کارآگاهان کشف حقیقت است. از سوی دیگر، به نظر می‌رسد که تفاوت چندانی در پی‌جویی یک قتل خانوادگی با دیگر قتل‌ها دیده نمی‌شود؛ اما با وجود

1.Harsh
2.Manslaughter
3.Delinquent

مشترکات موجود، قتل‌های خانوادگی ملزومات، راهکارها و ملاحظات خاص خود را دارد و کارآگاهان باید به این مهم توجه ویژه‌ای داشته باشند؛ زیرا نهاد خانواده نخستین و اصلی‌ترین نهاد اجتماعی و بسترساز رشد، بالندگی و به کمال رسیدن انسان و جامعه است و بدون تردید وجود یک خانواده ایده آل همراه با آرامش و امنیت، نقش مهمی در شکوفایی استعداد‌های افراد خواهد داشت. این در حالی است که وقتی یک جنایت و قتل خانوادگی اتفاق می‌افتد آن جنایت، اساس و شالوده خانواده را از هم می‌پاشد و موجب افزایش احساس ناامنی شدید در خانواده می‌شود و در مواردی با قتل یک از اعضای خانواده، پرونده حیات یک خانواده برای همیشه بسته می‌شود.

همچنین از منظر جرم‌شناسان، قتل‌های خانوادگی علاوه بر تلفات جانی، عوارض و عواقب سنگینی برای جامعه و عوامل پلیسی و قضایی در پی خواهد داشت و هرچه کشف این موضوع با تأخیر انجام شود، اثرات آن مخرب‌تر خواهد بود؛ بنابراین پرداختن به جنبه‌ها و ابعاد مختلف قتل‌های خانوادگی یک ضرورت به نظر می‌رسد (کی‌نیا، ۱۳۷۶، ص ۲۱۴). از سوی دیگر، نتایج این تحقیق بسیاری از تنگناهای موجود کارآگاهان را در پی‌جویی قتل‌های خانوادگی به دلیل عدم رعایت اصول فنی پلیس علمی (نجابتی، ۱۳۸۲، ص ۲۵؛ نجاتی، ۱۳۸۵، ص ۸۷) رفع کرده و دارای نتایج کاربردی فراوانی از جمله آموزش افسران در پی‌جویی صحیح قتل‌های خانوادگی، تقویت عملکرد مأموران کلانتری‌ها در حفظ صحیح صحنه جرم، بازجویی درست از اصحاب پرونده، تقویت تعامل افسران جنایی با مقامات قضایی در دادسراها و دادگاه‌ها و پزشکی قانونی است.

بررسی‌های انجام شده نشان می‌دهد که اگرچه به صورت مستقیم، تحقیقی در خصوص آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی در پی‌جویی قتل‌های خانوادگی انجام نشده است، اما می‌توان به رساله‌ها و پایان‌نامه‌هایی اشاره کرد که در رابطه با دیگر شقوق و ابعاد جرم قتل مطالعه کرده‌اند. در ابتدا باید به پژوهش‌های ساوجی و قنبری اشاره کرد. ساوجی (۱۳۸۵) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «نقش عکاسی جنایی در کشف قتل» نتیجه می‌گیرد که ۱- انجام عکس‌برداری جنایی با کشف قتل رابطه مستقیم دارد؛ ۲- زمان انجام عکس‌برداری جنایی با کشف قتل رابطه دارد؛ ۳- نحوه انجام عکس‌برداری جنایی با کشف قتل رابطه مستقیم دارد و ۴- استفاده از دوربین‌های دیجیتال با کشف قتل رابطه مستقیم دارد (ساوجی، ۱۳۸۵، ص ۱۱۵). همچنین قنبری در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «عوامل مؤثر بر موفقیت کارآگاهان کشف

قتل در سال ۱۳۸۵» نتیجه می‌گیرد که ۱- شناسایی انگیزه وقوع قتل توسط کارآگاهان کشف قتل بر موفقیت آنان تأثیر دارد؛ ۲- انجام مدیریت صحنه قتل توسط کارآگاهان کشف قتل بر موفقیت آنان تأثیر دارند؛ ۳- تجربه و مهارت بازپرس ویژه قتل بر موفقیت کارآگاهان کشف قتل تأثیر دارد؛ ۴- تجهیزات فنی جهت جمع‌آوری ادله موجود در صحنه قتل بر موفقیت کارآگاهان کشف قتل تأثیر دارد و ۵- تفویض اختیارات بیشتر به کارآگاهان کشف قتل در مقام ضابط قضایی بر موفقیت آنان تأثیر دارد (قنبری، ۱۳۸۵، ص ۱۱۲). مطالعات دیگری در خصوص روش‌های صحیح جمع‌آوری مدارک بیولوژیکی حاوی دی.ان.ای از صحنه‌های جرم (سلطانی لردگانی، ۱۳۸۶)، آسیب‌شناسی پرونده‌های قتل از منظر کارآگاهی (حدادی، ۱۳۸۷، ص ۱۴۴)، بررسی ابعاد شخصیتی قاتل سریالی زنان و دختران (فرید بغلانی) در استان خوزستان در طول سال‌های ۸۴-۸۷ (حسینی، ۱۳۸۹، ص ۱۳۴)، عوامل اجتماعی مؤثر بر قتل در استان اصفهان (زکی، ۱۳۸۳) صورت گرفته است.

دسته‌بندی خشونت و قتل‌های خانوادگی

خانواده می‌تواند بستری مناسب برای افزایش بروز خشونت و پرخاشگری باشد که به عقیده روان‌شناسان راضی نبودن فرد از محیط، اطرافیان و عقده‌های فرد جزء عوامل مؤثر خشونت است (کسل و برشتین، ۱۳۸۳، ص ۱۳۵). روان‌شناسان اعتقاد دارند که قاتلان قتل خانوادگی افرادی با اختلال شخصیت و ضداجتماعی نیستند (هرچند ممکن است به ندرت نیز دچار اختلال باشند) و به نظر می‌رسد که افرادی عادی هستند که به شکل تحمل‌ناپذیری تحریک به قتل شده‌اند (ستوده، ۱۳۷۶، ص ۷۷؛ سریر افراز، ۱۳۸۸، ص ۵۴؛ فکوهی، ۱۳۸۵، ص ۱۲۴؛ سماواتی، ۱۳۸۷). انسان‌ها اغلب تجربه احساس خشم را داشته‌اند و می‌توان تصور کرد که اگر به اندازه کافی تحریک شوند، خشم را به شکل فیزیکی منعکس می‌کنند. قاتلان چنین قتل‌هایی نیز شبیه خود ما هستند؛ هرچند با ترس و وحشت به آنان نگریسته می‌شود (شیرزاد و وفادار، ۱۳۸۷). در مقابل، جامعه‌شناسان عواملی همچون مشکلات زناشویی، فشار اجتماعی (صدیق سروسستانی، ۱۳۷۱، ص ۲۲۴). نداشتن درک صحیح زن و مرد از موقعیت خودشان، مردسالاری و برخی آداب و رسوم‌ها، مشکلات مالی، ضعف کنترلی حریم خانواده (هیرشی، ۱۹۶۹، ص ۴۳)، عدم کفایت درآمد، بیکاری، کار کردن مادر در خارج از کانون خانوادگی خود و بی‌سرپرست گذاشتن کودک را در بروز خشونت مؤثر می‌دانند (کی‌نیا، ۱۳۷۶، ص ۲۱۲)

که در نتیجه، ابتدا تأثیراتی بر روی فرد «فاعل» گذاشته و سپس بر «قربانی» به صورت کاهش کارایی در محیط کار، کاهش یادگیری، ناتوانی در برقراری ارتباط اجتماعی و بیماری‌های روانی، زمینه‌ساز رفتار انحرافی می‌شود. ازدواج مجدد والدین و زندگی کودک با ناپدری و نامادری، زمینه‌ی عصیان و پرخاشگری، حسادت، تبعیض^۱ و غیره را در خانواده فراهم می‌آورد و ممکن است عامل لغزش و انحراف و یا مستعد کننده جرم باشد (پاک‌زاد، ۱۳۸۶، ص ۱۰۹). به‌طور کلی، قتل‌های خانوادگی به دو دسته قتل‌های زناشویی و قتل‌های فامیلی تقسیم می‌شوند. قتل‌های زناشویی یکی از بارزترین انواع قتل‌های خانوادگی است. در این قتل‌ها زنان ممکن است به انواع دلایل شوهرانشان را بکشند. خاتمه دادن به سوء استفاده‌های جسمی و جنسی می‌تواند یکی از قوی‌ترین دلایل آنان باشد. این موضوع در مورد همسرکشی شوهران نیز صدق می‌کند. براساس سوابق، در نزاع‌های زن و شوهری، اعمال خشونت از سوی مردان مسئله مهمی است. جرم‌شناسان علل اصلی این‌گونه قتل‌ها را به شرح زیر اعلام کرده‌اند:

۱- حسادت و احساس تملک: از آنجایی که مرد احساس یک نوع تملک یا مالکیت انحصاری بر زن را برای خود قائل است، لذا او را به خاطر ترک منزل، تقاضای طلاق، داشتن رابطه نامشروع یا خیانت و حتی در مواردی تقاضای کار کردن در بیرون از خانه، به طریق فیزیکی او را حذف می‌کند.

۲- رفتار وسواس گونه: رفتار مالکانه مردان با همسرانشان و مراقبت وسواس گونه از آنان و تلاش برای تسلط کامل بر رفتار زنان از اولین نشانه‌های ظهور اختلاف خانوادگی است. هرچه مرد آزادی‌های زن را محدودتر کند، این اختلاف و تعارض آرام‌آرام شدیدتر شده و منجر به اختلاف شدید و کتک‌کاری می‌شود و در صورت عدم دخالت دیگران، احتمال وقوع قتل یکی از زوجین متصور است.

۳- وجود اختلاف سنی: اختلاف سنی غیرمتعارف زن و شوهر می‌تواند مشکلات عدیده‌ای را بین خانواده به وجود بیاورد. این اختلاف سنی در صورت تبدیل شدن به روابط آزاد یکی از طرفین با دیگران خارج از علقه زوجیت، می‌تواند موجبات مرگ وی را از سوی همسر معترض فراهم کند (آخوندی، ۱۳۸۳، ص ۱۹۱؛ بابایی، ۱۳۸۸؛ توفیقی و همکاران، ۱۳۷۷). از طرف دیگر، قتل‌های فامیلی به دلیل وجود رسم و رسومات قومی و

قبیله‌ای صورت می‌گیرد و موجب قتل زنان و دختران به دست برادران، پدر و گاهی دیگر بستگانش می‌شود. همچنین وجود ناسازگاری‌های اخلاقی و مالی بین اعضای خانواده مانند اختلاف در خصوص ازدواج، بیکاری، اعتیاد، حسادت، انتقام‌جویی و قتل‌های فامیلی شمرده می‌شود (خلعتبری، ۱۳۸۶، ص ۴۷؛ صدیق سروسستانی، ۱۳۸۶، ص ۱۴۵؛ معظمی، ۱۳۸۱، ص ۲۲۳). همچنین، نباید از نظر دور داشت که برخی از قتل‌های خانوادگی به دلیل مصرف بیش از حد مشروبات الکلی و مواد مخدر (فرجیها، ۱۳۸۶، ص ۱۲)، توسط یکی از اعضای خانواده است که ضمن برهم خوردن تعادل روحی و روانی و جسمی، موجب بروز قتل ناخواسته یکی از اعضای خانواده شده است.

فرآیند پی‌جویی قتل‌های خانوادگی

اصولاً هر پرونده جزائی از بدو تا ختم، مراحل طی می‌کند که کشف و تعقیب جرم، تحقیقات مقدماتی، محاکمه و صدور حکم و درنهایت، اجرای حکم^۱ از مهم‌ترین آن‌ها است (یعقوبی، ۱۳۷۷، ص ۲۳؛ جشان، ۱۳۸۴، ص ۴). در واقع، تحقیقات جنایی یک روند نظام‌مند است که شاید ظرافت آن را باید در ردیف هنر دانست، نبوغ و هوشیاری عمیقی که پیوسته معما را تا عمق پاسخ می‌شکافد؛ بنابراین، روش علمی در این میدان باید همواره با ابتکار، کاردانی و تدبیر کارآگاه همراه باشد (مصطفایی و بیابانی، ۱۳۸۷، ص ۸؛ ستاری فقیهی و رضایی راد، ۱۳۸۰، ص ۴۵). جرم‌یابان باید نسبت به وظیفه خود در مورد حقیقت و عدم انعطاف و تزلزل ناپذیری، مسئولیت‌پذیر باشند و نتایج تحقیقاتشان را به شکلی در دادگاه توضیح دهند که هر شنونده‌ای قادر به درک جزئیات واقعه باشد (دیدریک، ۲۰۰۰، ص ۷). گاد جانسون در کتاب روان‌شناسی بازجویی‌ها، اعترافات و شهادت؛ در خصوص فرآیند تحقیق جنایی بیان می‌دارد که یک تحقیق پلیسی از چند مرحله تشکیل شده است و می‌تواند شامل چندین روش متفاوت گردآوری اطلاعات باشد که عبارت‌اند از:

- معمولاً در نخستین مرحله، وقوع جرم به پلیس گزارش می‌شود یا مأموران پلیس آن را مشاهده می‌کنند.
- پلیس باید تصمیم بگیرد که آیا باید در مورد جرم ادعا شده تحقیق بکند یا خیر و اگر

پاسخ مثبت باشد این مورد به چه کسی واگذار خواهد شد.

- در جرائم جدی، «یک اتاق حادثه یا اتاق فکر^۱» تشکیل شده و گروهی از افسران انتخاب می‌شوند تا از مهارت‌های فردی و جمعی خود در کار تحقیق استفاده کنند.

- در مورد یک پرونده قتل، یک آسیب‌شناس قانونی (پزشک قانونی)، معاینه پس از مرگ را روی جسد انجام می‌دهد و در اغلب موارد این کار منجر به کشف علت مرگ^۲ و سایر اطلاعات^۳ می‌شود.

- عکاسان پلیس^۴، کارشناسان انگشت‌نگاری^۵، افسران بررسی صحنه جرم و دانشمندان^۶ از یک آزمایشگاه پزشکی قانونی^۷، صحنه جرم را برای یافتن شواهد^۸ و مدارک با دقت جستجو می‌کنند و یا یک گروه از افسران پلیس، ممکن است اقدام به پرس و جوی خانه به خانه برای یافتن شهود وقوع جرم کنند (بیابانی، ۱۳۸۶، ص ۲۴).

- ممکن است یک مظنون^۹ بازداشت‌شده و برای بازپرسی به پاسگاه پلیس آورده شود. آنگاه پلیس باید تصمیم بگیرد که آیا مظنون را به جرم مورد ادعا^{۱۰} متهم^{۱۱} بکند یا خیر؟ پس از تکمیل تحقیقات، پرونده^{۱۲} برای دادستانی^{۱۳} فرستاده می‌شود تا در خصوص تعقیب قانونی مظنون تصمیم بگیرد (جانسون، ۱۳۸۶، ص ۲۰). با این توصیف، باید در

پی‌جویی قتل‌های خانوادگی به الگوی زیر توجه کرد:

۱. نحوه اطلاع پلیس^۴ از جرم قتل و تأیید آن توسط پلیس؛

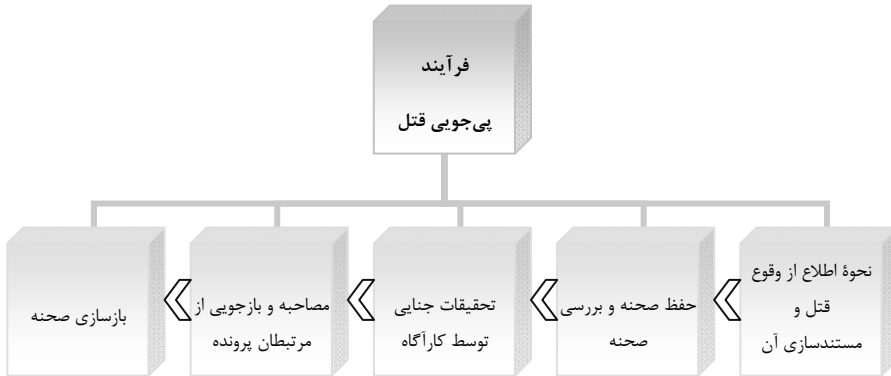
۲. حفظ و بررسی صحنه؛

۳. انجام تحقیقات پلیسی در خصوص کشف قتل؛

-
1. Room thought
  2. Cause death
  3. Information
  4. Forensic Photography
  5. Dactilology/Fingerprinting expert
  6. scientist
  7. Forensic Doctor/Coroner Lab
  8. Evidence
  9. Suspect
  10. Purporst
  11. Culprit
  12. Dossier
  13. Prosecutor
  14. Police Notification Method

۴. بازجویی و مصاحبه از متهمان مرتبط با پرونده قتل؛

۵. بازسازی صحنه قتل (شکل ۱).

شکل ۱ - مدل تحلیلی استانداردسازی و تقلیل آسیب‌پذیری فرآیند پی‌جویی قتل‌های خانوادگی

روش‌شناسی تحقیق

در این تحقیق از روش پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق کلیه کارکنان پلیس آگاهی ناجا در سراسر کشور (۲۰۰ نفر) هستند که به نوعی با موضوع تحقیق در رابطه هستند. تعداد نمونه‌ها از طریق معادله کوکران ۹۵ نفر است که بر پایه روش نمونه‌گیری احتمالی سیستماتیک انتخاب شدند. همچنین ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته است که اعتبار آن از طریق اعتبار صوری و پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ ($\alpha: 0/92$) مورد تأیید قرار گرفت. به‌طور کلی سؤالات پرسش‌نامه بر پایه تعریف عملیاتی هر متغیر طراحی و در اختیار جامعه نمونه قرار گرفت؛ و در نهایت داده‌های به‌دست‌آمده در دو بخش توصیف و تحلیل و آزمون فرضیه‌ها از طریق نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌های تحقیق

الف) یافته‌های جمعیت شناختی

جدول ۱ - بررسی توصیفی متغیرهای جمعیت شناختی

سن پاسخگویان	تعداد پاسخ‌های معتبر					درصد
	کمتر از ۲۰ سال	۲۰ تا ۳۰ سال	۳۱ تا ۴۰ سال	۴۱ تا ۵۰ سال	۵۱ سال و بالاتر	
۹۲	۰	۴.۳	۵۸.۷	۳۱.۵	۵.۴	
درجه نظامی پاسخگویان	تعداد پاسخ‌های معتبر			درصد		
	درجه‌دار	افسر جزء	افسر ارشد	۳.۲	۴۵.۳	۴۸.۴
۹۵	۳.۲	۴۵.۳	۴۸.۴			
تحصیلات	تعداد پاسخ‌های معتبر					درصد
	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس	دکتری	
۹۲	۴.۳	۲۵	۶۵.۲	۵.۴	۰	
سابقه شغلی	تعداد پاسخ‌های معتبر					درصد
	۱ تا ۵ سال	۶ تا ۱۰ سال	۱۱ تا ۱۵ سال	۱۶ تا ۲۰ سال	۲۱ تا ۲۵ سال	
۸۹	۴۶.۱	۳۰.۳	۹	۱۱.۲	۲.۲	
درجه محل سازمانی	تعداد پاسخ‌های معتبر				درصد	
	۷-۱۰	۱۰-۱۴	۱۴-۱۷	بالاتر از ۱۷		
۸۷	۲.۳	۲۸.۷	۵۹.۸	۹.۲		

نتایج جدول (۱) در خصوص متغیرهای جمعیت شناختی پاسخگویان نشان می‌دهد که بیشتر پاسخ‌دهندگان (۵۸.۷ درصد) در گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ قرار دارند. ۳.۲ درصد از پاسخ‌دهندگان درجه‌دار، ۴۵.۳ درصد از پاسخ‌دهندگان افسر جزء و ۴۸.۴ درصد دیگر افسر ارشد می‌باشند. اکثر پاسخگویان (۶۵.۲ درصد) دارای مدرک تحصیلی لیسانس بودند. همچنین، ۴۶.۱ درصد از پاسخ‌دهندگان بین ۱ تا ۵ سال سابقه خدمت در اداره قتل را دارند و در نهایت، ۲.۳ درصد از پاسخ‌دهندگان در جایگاه سازمانی ۷ تا ۱۰، ۲۸.۷ درصد در جایگاه سازمانی ۱۰ تا ۱۴، ۵۹.۸ درصد در جایگاه سازمانی ۱۴ تا ۱۷ و ۹.۲ درصد در جایگاه بالاتر از ۱۷ خدمت می‌کنند.

ب) یافته‌های استنباطی

آزمون فرضیه اول (عدم مستندسازی اعلام وقوع قتل‌های خانوادگی در آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی پی‌جویی قتل‌های خانوادگی تأثیر دارد): برای آزمون فرضیه اول که از آزمون تی استفاده شده است، ابتدا سؤالات شماره ۱۱-۱۸ پرسشنامه جمع و

سپس آزمون انجام گرفت. نتایج آزمون تی نشان می‌دهد که میانگین تجربی ($M=2/9$) کمتر از میانگین تئوری تحقیق ($M=3$) است، بنابراین، «نحوه مستندسازی اعلام وقوع قتل‌های خانوادگی در آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی پی‌جویی قتل‌های خانوادگی تأثیری ندارد». لذا هیچ‌گونه آسیبی در مستندسازی قتل‌های خانوادگی به‌منظور کشف جرم از منظر پاسخگویان مشاهده نمی‌شود و در این زمینه مشکلی وجود ندارد (جدول ۲).

آزمون فرضیه دوم (نحوه حفظ و بررسی صحنه قتل‌های خانوادگی در آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی پی‌جویی قتل‌های خانوادگی تأثیر دارد): برای آزمون فرضیه دوم نیز از آزمون تی یک متغیره استفاده شده است. ابتدا سؤالات شماره ۱۹-۲۹ پرسشنامه جمع و سپس آزمون انجام گرفت. نتایج آزمون تی نشان می‌دهد که میانگین تجربی ($M=3/3$) بیشتر از میانگین تئوری تحقیق ($M=3/0$) است، بنابراین از نظر پاسخ‌دهندگان «نحوه حفظ و بررسی صحنه قتل‌های خانوادگی در کاهش آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی پی‌جویی قتل‌های خانوادگی تأثیر دارد»؛ بنابراین، با توجه به اهمیت صحنه جرم در پی‌جویی قتل‌های خانوادگی، باید تلاش کرد که صحنه به‌درستی حفظ شود تا مأموران پی‌جویی بتوانند از این صحنه در جهت کشف مجرمان سود برند. در این خصوص، بیشترین عامل مؤثر در حفظ صحنه جرم، سرعت عمل کارکنان بررسی صحنه تشخیص هویت در رساندن خود به صحنه است (جدول ۲).

آزمون فرضیه سوم (نحوه تحقیقات کارآگاهان قتل‌های خانوادگی در آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی پی‌جویی قتل‌های خانوادگی تأثیر دارد): برای آزمون این فرضیه نیز از آزمون تی استفاده شده است. ابتدا سؤالات شماره ۳۰ تا ۴۵ پرسشنامه جمع و سپس آزمون انجام گرفت. نتایج آزمون تی نشان می‌دهد که میانگین تجربی ($M=3/8$) بیشتر از میانگین تئوری تحقیق ($M=3/0$) است؛ بنابراین از نظر پاسخ‌دهندگان، نحوه تحقیقات کارآگاهان قتل‌های خانوادگی در کاهش آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی پی‌جویی قتل‌های خانوادگی تأثیر دارد؛ بنابراین با توجه به اهمیت تحقیقات کارآگاهان در پی‌جویی قتل‌های خانوادگی باید تلاش کرد که این تحقیقات از جهات مختلف به‌درستی انجام پذیرد. در این خصوص بیشترین عامل مؤثر در آسیب‌پذیری فرآیند تحقیقات جنایی، افشای اطلاعات پرونده در قتل‌های خانوادگی به نسبت دیگر قتل‌ها است (جدول ۲).

آزمون فرضیه چهارم (نحوه مصاحبه و بازجویی از متهمان و مرتبطان با قتل‌های خانوادگی در آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی پی‌جویی قتل‌های خانوادگی مؤثر است): برای آزمون فرضیه چهارم از آزمون تی استفاده شده است. ابتدا سؤالات شماره ۴۶ تا ۵۲ پرسشنامه تجمیع و سپس آزمون انجام گرفت. نتایج آزمون تی نشان می‌دهد که میانگین تجربی ($M=۳/۵$) بیشتر از میانگین تئوری تحقیق ($M=۳/۰$) است؛ بنابراین از نظر پاسخ‌دهندگان، نحوه مصاحبه و بازجویی از متهمان و مرتبطان با قتل‌های خانوادگی، در کاهش آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی پی‌جویی قتل‌های خانوادگی مؤثر است؛ بنابراین با توجه به اهمیت زیاد مصاحبه و بازجویی از متهمان در پی‌جویی قتل‌های خانوادگی باید تلاش کرد که مصاحبه و بازجویی در شرایط مساعد و توسط افسران آموزش دیده صورت پذیرد. در این خصوص، بیشترین عامل مؤثر در موفقیت مصاحبه و بازجویی، مصاحبه و بازجویی از تک تک افراد خانواده مقتول یکی از عوامل توفیق کارآگاهان در کشف قتل‌های خانوادگی است (جدول ۲).

آزمون فرضیه پنجم (نحوه بازسازی صحنه قتل‌های خانوادگی در آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی پی‌جویی قتل‌های خانوادگی تأثیر دارد). برای آزمون این فرضیه نیز همانند فرضیه‌های پیشین از آزمون تی استفاده شده است. ابتدا سؤالات شماره ۵۳ تا ۵۶ پرسشنامه تجمیع و سپس آزمون انجام گرفت. نتایج آزمون تی نشان می‌دهد که میانگین تجربی ($M=۴/۷$) بیشتر از میانگین تئوری تحقیق ($M=۳/۰$) است؛ بنابراین از نظر پاسخ‌دهندگان، نحوه بازسازی صحنه قتل‌های خانوادگی به ویژه توجه به مستندات علمی بازسازی صحنه جرم در کاهش آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی پی‌جویی قتل‌های خانوادگی بسیار مؤثر است (جدول ۲).

جدول ۲ - آزمون فرضیه‌های تحقیق

شماره فرضیه	t	درجه آزادی	میزان خطا	آزمون تی	
				میانگین تجربی	سطح اطمینان ۹۵ درصد
فرضیه اول	-۱.۲۴۰	۹۳	$P>0.05$	۲/۹	حد پائین -۰.۲۴۹۱
فرضیه دوم	۴/۰۸	۹۴	$P<0.01$	۳/۳	حد بالا ۰/۴۸۵
فرضیه سوم	۱۰/۰۴	۹۳	$P<0.01$	۳/۸	حد پائین ۰/۶۳۲
فرضیه چهارم	۶/۱۱	۹۲	$P<0.01$	۳/۵	حد پائین ۰/۳۷۰
فرضیه پنجم	۲۴/۵	۹۳	$P<0.01$	۴/۷	حد پائین ۱/۵۳۵

بحث و نتیجه‌گیری

به طور کلی یافته‌های این تحقیق ضمن تأیید نتایج تحقیقات پیشین، در خصوص آسیب‌های شغلی مأموران آگاهی در پی جویی قتل‌های خانوادگی نکات جالب توجهی را نشان می‌دهد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که در شرایط فعلی آسیب‌های زیادی در حوزه شغلی مأموران پلیس آگاهی در پی جویی قتل‌های خانوادگی به‌ویژه در حوزه شناسایی انگیزه وقوع قتل، مدیریت صحنه قتل، ناکارآمدی بازپرس ویژه قتل، نداشتن تجهیزات فنی جهت جمع‌آوری ادله موجود در صحنه قتل و ابهام در تفویض اختیارات بیشتر به کارآگاهان کشف قتل در مقام ضابط قضایی (قنبری، ۱۳۸۵، ص ۱۱۲). از سوی دیگر، نتایج حاصله، تحقیق آقای سلطانی لردگانی (۱۳۸۶) را تأیید می‌کند که از آسیب‌های پی جویی قتل‌های خانوادگی مهم، نواقص مربوط به روش‌های صحیح جمع‌آوری مدارک بیولوژیکی حاوی دی.ان.ای از صحنه‌های جرم، آسیب‌های مربوط به پرونده‌های قتل از منظر کارآگاهی (حدادی، ۱۳۸۷، ص ۱۴۴) و بی‌توجهی به ابعاد شخصیتی قاتل سریالی زنان و دختران (حسینی، ۱۳۸۹، ص ۱۳۴) است.

همچنین، تحقیقات گاد جانسون در کتاب روان‌شناسی بازجویی‌ها، اعترافات و شهادت؛ نتایج تحقیق حاضر را تأیید می‌کند که اصولاً در پی‌گیری قتل‌ها، پلیس باید دارای رویکردی فرآیندی و چندمرحله‌ای باشد و چنین رویکردی از مراحل زیر تشکیل می‌شود: - معمولاً در نخستین مرحله، وقوع جرم به پلیس گزارش می‌شود یا مأموران پلیس آن را مشاهده می‌کنند.

- پلیس باید تصمیم بگیرد که آیا باید در مورد جرم ادعا شده تحقیق بکند یا خیر و اگر پاسخ مثبت باشد این مورد به چه کسی واگذار خواهد شد.

- در جرائم جدی، «یک اتاق حادثه یا اتاق فکر» تشکیل شده و گروهی از افسران انتخاب می‌شوند تا از مهارت‌های فردی و جمعی خود در کار تحقیق استفاده کنند.

- در مورد یک پرونده قتل، یک آسیب‌شناس قانونی (پزشک قانونی)، معاینه پس از مرگ را روی جسد انجام می‌دهد و در اغلب موارد این کار منجر به کشف علت مرگ و سایر اطلاعات می‌شود.

- عکاسان پلیس، کارشناسان انگشت‌نگاری، افسران بررسی صحنه جرم و دانشمندان از یک آزمایشگاه پزشکی قانونی، صحنه جرم را برای یافتن شواهد و مدارک با دقت جستجو می‌کنند یا یک گروه از افسران پلیس ممکن است اقدام به پرس‌وجو خانه به خانه برای

یافتن شهود وقوع جرم کنند.

- ممکن است یک مظنون بازداشت شده و برای بازپرسی به پاسگاه پلیس آورده شود. آنگاه پلیس باید تصمیم بگیرد که آیا مظنون را به جرم مورد ادعا متهم بکند یا خیر؟ پس از تکمیل تحقیقات، پرونده برای دادستانی فرستاده می‌شود تا در خصوص تعقیب قانونی مظنون تصمیم بگیرد (جانسون، ۱۳۸۶، ص ۲۰). با این توصیف، آسیب‌شناسی پی‌جویی قتل‌های خانوادگی را باید در عدم توجه پلیس آگاهی به الگوی پی‌جویی قتل‌های خانوادگی جستجو کرد که این الگو دارای مؤلفه‌های زیر است: نحوه اطلاع پلیس از جرم قتل و تأیید آن توسط پلیس؛ حفظ و بررسی صحنه؛ انجام تحقیقات پلیسی در خصوص کشف قتل؛ بازجویی و مصاحبه از متهمان مرتبط با پرونده قتل و بازسازی صحنه قتل.

به‌طور کلی، نتایج تحقیق این مهم را به اثبات رسانده است که حفظ صحنه در کاهش آسیب‌پذیری پی‌جویی قتل‌های خانوادگی مهم است. لذا با توجه به اینکه یکی از راهبردهای پلیس آگاهی پرهیز از روش‌های منسوخ‌شده در کشف جرم و بهره‌گیری از روش‌های علمی در کشف جرم است، لذا لازم است که کارکنان تشخیص هویت به لحاظ آموزش، تجهیزات و نیروی انسانی کارآمد تقویت شوند تا میزان نقش آن‌ها در کشف علمی جرم قتل افزایش یابد. آنچه مسلم است اینکه از نظر پاسخگویان، از بین عملکردهای تشخیص هویت (مانند؛ بررسی و جمع‌آوری دقیق مدارک، حضور به‌موقع در صحنه جرم، ارسال به هنگام و درست یافته‌ها، عکاسی جنایی، اعلام نتیجه به‌موقع)، بررسی و جمع‌آوری دقیق مدارک از همه مهم‌تر است.

یکی دیگر از نتایج تحقیق، تأثیر بی‌بدیل کارآگاه جنایی (افسر تحقیق) در پی‌جویی قتل‌های خانوادگی است و معمولاً از بدو اطلاع از وقوع قتل تا آخرین مرحله تحقیق که منجر به بازسازی و تهیه گزارش نهایی می‌شود در پرونده حضور مؤثر داشته و مدیریت پرونده و کشف جرم بر عهده اوست و در بعضی مواقع ممکن است که افسر تحقیق پرونده چندین سال با یک پرونده درگیر باشد؛ بنابراین حضور به‌موقع کارآگاه جنایی (که از اداره مبارزه با قتل و متصدی پرونده است) در کنار سایر عوامل انتظامی، یکی از ضروری‌ترین عوامل مربوط به صحنه جرم است و لازم است به‌منظور هماهنگی بیشتر کارکنان نیروی انتظامی حاضر در صحنه که عملکرد هماهنگ آنان می‌تواند نمادی از هماهنگی، همدلی و مدیریت واحد باشد و از طرفی جلوگیری از تمرد و تضاد رفتار و گفتار مأموران در صحنه جرم که بی‌شک در صورت بروز آن، نتایج منفی در پی خواهد

داشت، فرمانده و مدیر صحنه را از قبل مشخص کرد. همچنین نتایج حاصل از فرضیه‌های چهار و پنج نشان می‌دهد که بازجویی و مصاحبه یکی از راه‌های حل مسئله در پی‌جویی قتل‌های خانوادگی است. لذا مسلط شدن کارآگاهان به امر «بازجویی» یکی از عوامل مؤثر در کشف حقیقت است و موجب کاهش آسیب‌پذیری مأموران خواهد شد. همچنین «بازسازی صحنه» به عنوان یکی از اقدامات تکمیلی پرونده است که نقش مؤثری در کشف حقیقت و آشکار شدن تناقضات رفتاری و گفتاری احتمالی متهمان دارد. به‌طور کلی، محاسبه آزمون فریدمن اولویت‌های پنج‌گانه کاهش آسیب‌پذیری قتل‌های خانوادگی را بر پایه الگوی تحقیق نشان می‌دهد (جدول ۳).

جدول ۳ - اولویت‌بندی فرضیه‌های مطرح‌شده به ترتیب اهمیت از نظر پاسخگویان

رتبه (میانگین)	اولویت‌بندی ۵ فرضیه مطرح شده به ترتیب اهمیت
اول (۴/۶)	میزان آسیب در بازسازی صحنه پرونده‌های قتل
دوم (۳/۲)	میزان آسیب موجود در تحقیقات جنایی (کارآگاه)
سوم (۲/۸)	میزان آسیب موجود در مصاحبه و بازجویی از مرتبطان پرونده
چهارم (۲/۵)	میزان آسیب موجود در حفظ و بررسی صحنه
پنجم (۱/۸)	میزان آسیب موجود در مستندسازی اعلام وقوع قتل به مرفوک

پیشنهادها

با توجه به تأیید الگوی تحقیق و نقش مؤلفه‌های تحقیق در کاهش آسیب‌پذیری پی‌جویی قتل‌های برای مأموران آگاهی ناجا پیش نهاد می‌شود که در درجه اول دایره مبارزه با قتل‌های خانوادگی در پلیس آگاهی ناجا تأسیس شده و این مهم در سایر استان‌ها به‌ویژه استان‌هایی که از فراوانی قتل‌های خانوادگی برخوردار هستند موردتوجه قرار گیرد. همچنین، شایسته است که موضوع تخصص‌گرایی پیگیری قتل‌ها به‌ویژه قتل‌های خانوادگی به صورت جزئی‌تر در پلیس آگاهی به دلیل آنکه یک سوم کل قتل‌های کشور، قتل‌های خانوادگی هستند، مورد توجه قرار گیرد. همچنان که در حوزه قضایی به این امر توجه شده و در زمینه حل مشکلات خانواده‌ها، دادگاه خانواده تشکیل شده و موضوع‌های حقوقی و قضایی خانواده‌ها توسط این دادگاه و به صورت تخصصی رسیدگی می‌شود.

پیشنهاد می‌شود که با تشکیل کارگاه‌های آموزشی، فرآیند پی‌جویی تبیین و تشریح و استانداردسازی فرآیند قتل‌های خانوادگی نیروهای آموزش دیده در این زمینه به خدمت

گرفته شوند. از طرف دیگر، باید اولویت‌های عملکرد تشخیص هویت در قتل‌های خانوادگی بر پایه‌الگوی تحقیق مورد توجه قرار گیرد و در این زمینه پیشنهاد می‌شود که اولویت‌ها بر پایه‌رتبه‌بندی زیر باشد که عبارت‌اند از ۱- بررسی و جمع‌آوری دقیق مدارک؛ ۲- حضور به موقع در صحنه جرم؛ ۳- ارسال به هنگام و درست یافته‌ها؛ ۴- عکاسی جنایی و ۵ اعلام نتیجه به موقع. همچنین می‌توان پیشنهادهای کاربردی دیگری نیز در جهت کاهش آسیب‌پذیری پی‌جویی قتل‌های خانوادگی ارائه کرد که عبارت‌اند از:

- مصاحبه و بازجویی از تک تک اعضای خانواده در قتل‌های خانوادگی؛
- راه‌اندازی اتاق‌های مجهز و مجزای «بازجویی» در پلیس آگاهی استان‌های سراسر کشور؛
- جذب و آموزش افسران مستعد امر بازجویی در پلیس آگاهی؛
- «بازسازی صحنه» به‌عنوان بخشی از فرآیند پی‌جویی و به منظور تکمیل تحقیقات قتل در همه موارد حتماً انجام شود.
- انجام بازسازی صحنه‌های قتل با زبان رسمی کشور؛
- بازسازی با حضور تک‌تک متهمان و به‌طور جداگانه؛
- جزوات پی‌جویی قتل به روز رسانی و در اختیار افسران پی‌جویی قرار گیرد.
- حتی‌المقدور از کارکنان رسته آگاهی در پی‌جویی پرونده‌های قتل استفاده شود.
- راه‌اندازی درمانگاه «بهداشت روانی» در بهداری‌های ناجا؛
- جلوگیری از ورود پرونده‌های غیر مرتبط به پلیس آگاهی؛
- رعایت الویت بندی در هنگام اختصاص پاداش و حق ارتقاء به کارکنان کاشف؛
- مشخص کردن سهم و نقش هر کدام از سازمان‌ها در علل و عوامل وقوع قتل‌های خانوادگی.

منابع

منابع فارسی

- آخوندی، محمود (خرداد ۱۳۸۳). تأثیر جرائم فرد در قتل، منازعه و ایراد و جرح. مجموعه مقالات اولین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران (جلد سوم، پرخاشگری و جنایت). انجمن جامعه‌شناسی ایران، تهران: انتشارات آگاه.

- بابایی، جمشید (بهار ۱۳۸۸). راهبردهای بررسی صحنه جرم؛ با دیدگاه مدیریت صحنه جرم. فصلنامه علمی - ترویجی کارآگاه. ۱(۲). صص ۳۴-۵۸. بازیابی از: <http://goo.gl/MBbGAh>
- بیابانی، غلامحسین (۱۳۸۶). عکاسی جنایی. تهران: کارآگاه.
- پاک‌زاد، رجبعلی (۱۳۸۶). ویژگی‌های روان‌شناختی - اجتماعی مجرمان حادثه مرودشت (بررسی و تحلیل موردی یک پرونده جنایی). گزارش کاربردی معاونت اجتماعی ناجا. صص ۱-۱۱۰.
- توفیقی، حسن؛ گودرزی، حمیدرضا و کاهانی، علی‌رضا (دی و بهمن ۱۳۷۷). نقش پزشکی قانونی در صحنه. فصلنامه پزشکی قانونی. ۴ (۱۵). صص ۳۶-۵۸. بازیابی از: <http://www.noormags.ir/view/fa/magazine/number/5631>
- جانسون، گاد (۱۳۸۶). روانشناسی بازجویی‌ها، اعترافات و شهادت (ناصر بلیغ، مترجم). تهران: انتشارات دانشکده امام باقر (ع).
- جشان، داود (۱۳۸۴). پی‌جویی قتل. تهران: موسسه جهان جام جم. معاونت آموزش دانشگاه علوم انتظامی امین.
- حدادی، علیرضا (۱۳۸۷). آسیب‌شناسی پرونده‌های قتل از منظر کارآگاهی در استان گیلان در سال ۱۳۸۵. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم انتظامی امین.
- حسینی، علی (۱۳۸۹). بررسی ابعاد شخصیتی قاتل سریالی زنان و دختران (فرید بغلانی) استان خوزستان در طول سال‌های ۸۴-۸۷. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم انتظامی امین.
- خلعتبری، عبدالحسین (۱۳۸۶). طرح‌ریزی و هدایت عملیات پی‌جویی قتل. تهران: دانشگاه علوم انتظامی امین
- خلعتبری، عبدالحسین (۱۳۸۶). جرم‌یابی قتل از نگاه کارآگاهی. تهران: کارآگاه.
- زکی، محمدعلی (۱۳۸۳). عوامل اجتماعی مؤثر بر قتل در استان اصفهان. مجموعه مقالات اولین همایش ملی آسیب‌شناسی اجتماعی ایران، تهران: انتشارات آگه.
- ساوجی، حسین (۱۳۸۵). نقش عکاسی جنایی در کشف جرم قتل. پایان‌نامه کارشناسی، دانشگاه علوم انتظامی امین.
- ستاری فقیهی، محمدعلی و رضایی راد، مجید (آذر و دی ۱۳۸۰). تحقیقات قتل در پلیس فدرال آمریکا؛ اف.بی.آی. نشریه اداره پلیس فدرال آمریکا. (۱۶). صص ۲۵-۵۶.

- ستوده، هدایت‌الله؛ میرزایی بهشته و پازند، افسانه (۱۳۷۶). *روانشناسی جنایی*. تهران: آوای نور.
- سروستانی، رحمت‌الله (۱۳۸۶). *آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی)*. تهران: وزارت ارشاد اسلامی.
- سریرافراز، محمد (۱۳۸۸). *پیش‌گیری از وقوع جرم و فعالیت بسترساز برقراری جامعه‌ایمن*. تهران: نشر شهر.
- سلطانی لردگانی، احمد (زمستان ۱۳۸۶). روش‌های صحیح جمع‌آوری مدارک بیولوژیکی حاوی دی.ان.ای از صحنه‌های جرم. *فصلنامه علمی - ترویجی کارآگاه*. ۲(۴): صص ۱۰۴-۱۲۱. بازیابی از: <http://goo.gl/TSEuDq>
- سماواتی پیروز، امیر (پاییز ۱۳۸۷). قاتلین زنجیره‌ای از منظر روان‌شناسی - جنایی. *فصلنامه علمی - ترویجی کارآگاه*. ۲(۴): صص ۴۶-۶۵. بازیابی از: <http://goo.gl/BrfRsx>
- شیرزاد، جلال و وفادار، حسین (۱۳۸۷). بررسی یک ساله علل و انگیزه‌های قتل خانوادگی در تهران (مهر ۱۳۸۵ - مهر ۱۳۸۶). *مجله پلیس زن*، شماره ۲، صص ۲۵-۵۱.
- صدیق سروستانی، رحمت‌الله (۱۳۷۱). *آسیب‌شناسی اجتماعی*. تهران: دانشگاه تهران.
- عبدی، عباس (۱۳۷۶). *مسائل اجتماعی قتل در ایران*. تهران: جهاد دانشگاهی.
- فرجیها، محمد (زمستان ۱۳۸۶). پیش‌بینی و کنترل جرائم خشونت‌بار. *فصلنامه علمی - ترویجی کارآگاه*. ۱(۲): صص ۷-۲۱. بازیابی از: <http://goo.gl/Kq4zxG>
- فکوهی، ناصر (۱۳۸۵). *انسان‌شناسی شهری*. تهران: نشر نی.
- قنبری، محمد (۱۳۸۵). *عوامل مؤثر بر موفقیت کارآگاهان کشف قتل*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم انتظامی امین.
- کسل، الین و برشتین، داگلاس (۱۳۸۳). *رفتار جنایی (مرکز تحقیقات و پژوهش‌های ناجا، مترجم)*. تهران: مرکز تحقیقات و پژوهش‌های ناجا.
- کی‌نیا، مهدی (۱۳۷۶). *مبانی جرم‌شناسی (جلد اول)*. تهران: دانشگاه تهران.
- کورلند، میشل (۱۳۷۹). *چگونه معمای قتل را حل کنید؟* (محمد قربان حسینی و علی‌اصغر قربان حسینی، مترجمین). تهران: نشر نظر.
- مصطفایی، هادی و بیابانی، غلامحسین (۱۳۸۷). *پی‌جویی قتل*. تهران: نشر کارآگاه.
- معظمی، شهلا (۱۳۸۱). *پرخاشگری و جنایت (جلد سوم)*. تهران: انتشارات آگاه.
- نجابتی، مهدی (۱۳۸۲). *پلیس علمی (کشف علمی جرائم)*. تهران: انتشارات سمت.

- نجابتی، مهدی (۱۳۸۵). *پلیس علمی*. تهران: انتشارات سمت.
- نظری، احمد (۱۳۸۴). *معاونت و مشارکت در قتل عمد در حقوق کیفری ایران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی. دانشگاه آزاد اسلامی تهران.
- یعقوبی، عبداله‌اشم (۱۳۷۷). *نحوه رسیدگی به جرائم در دادگستری؛ آیین دادرسی کیفری عملی*. تهران: انتشارات فردوسی.

منابع انگلیسی

- Deedrick, Fibers, (2000). *Crime, and Evidence*, Part: Crime and Evidence, Douglas W.7-33.
- Hirshi, (1969). *Causes of Dlinquency*, Berkeley: university of California press.